

Ostronört *Mertensia maritima* har fått sitt svenska namn av att bladen har en salt smak som liknas vid ostron. Det är en flerårig växt med kala skott som ligger platt mot marken och breder ut sig som en solfjäder runt plantans centrum.

Bladen är strödda, skaftade i den nedre delen av skotten och oskaftade i den övre delen. Bladen är tre till sex centimeter långa, blekt gråblå eller blågröna samt äggrunda, helbräddade och köttiga. På ytan har bladen ett tjockt vaxskikt. Blommorna sitter i en rik rikt grenad blomställning och i toppställda knippen. De smalt klocklika blommorna är till en början rosaröda men blir sedan blå. Kronan är ungefär sex millimeter bred med en öppen pip.

Frukterna mognar från slutet av juli till september. Frukterna är ungefär fyra till fem millimeter långa och består av fyra uppblåsta nötter. Under mognaden ändrar frukterna färg från gröna till bruna och slutligen svarta. Rotsystemet är kraftigt och uppbyggt av ett spiralvridet knippe med mer än sextio rötter (Lindholm m.fl. 2009).

Foto: Niklas Aronsson.

Ett varmare klimat utrotar ostronörten i Sverige

De senaste åren har ostronört minskat kraftigt i Sverige. Idag finns det bara 22 plantor på den mest individrika lokalen. Arten är anpassad till att frövilan bryts av en lång köldperiod. De senaste årens varmare vintrar har lett till en minskning av individer och lokaler som kan leda till att ostronörten snart är utdöd i Sverige.

TORE MATTSSON, OLLE MOLANDER & PETER POST

Det totala svenska beståndet av ostronört *Mertensia maritima* uppgick 2021 till endast fyrtio individer fördelade på bara sju lokaler. Sedan 2009 har antalet plantor minskat kraftigt. Den enda rimliga förklaringen till minskningen är att den orsakats av ett allmänt varmare klimat med otillräckliga köldperioder för att ostronörtens frön ska gro och att allt mer frekventa perioder sommartid med värme och torka knäcker både groddplantor och vuxna individer på våra utpostlokaler för denna arktiska art. På vissa lokaler kan det naturligtvis även finnas andra delförklaringar till minskningen. I det lilla kvarvarande svenska beståndet är det också tänkbart att inavelsdepression har fått plantorna att bli mindre livskraftiga.

Ett så litet bestånd måste betraktas som dödsdömt. Frön kan visserligen börja gro under gynnsamma förhållanden intill moderplantan, men risken är överhängande att småplantorna utan ett färdigutvecklat rotsystem snart går under av sommarhettan. Skulle en höststorm med högvatten spola iväg frön så måste dessa sedan spolas upp på

en annan strand av lämplig beskaffenhet och därefter utsättas för en köldperiod för att de ska kunna gro, överleva plantstadiet för att ge upphov till en ny ostronörtslokal. Tyvärr är det nog uppenbart att vi inom ett fåtal år kommer att ha förlorat ostronörten som spontant växande art i vårt land.

På senare år har ostronörten minskat kraftigt i södra delarna av sitt utbredningsområde. Arten är numera utgången från Danmark där det senaste fyndet gjordes 1981 (Hartvig 2015). I Sverige finns för närvarande (2021) endast sju aktuella lokaler, alla i Bohuslän. Den är här rödlistad som Akut hotad (CR) sedan 2010. I Norges senaste rödlista har den flyttats från Livskraftig (LC) till Nära hotad (NT) på grund av en kraftig minskning i landets södra delar (Artsdatabanken 2020) och i Danmarks motsvarighet har den flyttats från Akut hotad (CR) till Regionalt utdöd (RE; Moeslund m.fl. 2019). I Storbritanniens rödlista är den betecknad som Nära hotad (NT). Den är utgången i England och Wales, men i Skottland och framför allt ögrupperna Shetlands- och Ork-

neyöarna är ostronört fortfarande utbredd men troligen minskande (Murdock m.fl. 2014, Nick Riddiford muntligen, Stroh m.fl. 2014).

Ostronört är en nordlig havsstrandväxt tillhörande familjen strävbladiga växter med ett cirkumpolärt utbredningsområde huvudsakligen utmed de arktiska och kalla kusterna i Norge, Ryssland och Nordamerika. I dessa områden är den fortfarande vanlig liksom på Island och Färöarna. Dessutom har den förekommit sparsamt längs södra Norges kuster och vidare utmed svenska västkusten ner till norra Halland, samt på kusterna utmed norra Jylland och norra delen av de Brittiska öarna. I Sverige har den noterats på ett hundratal lokaler i Bohuslän, tre i Västergötland och fem i Halland (Lindholm m.fl. 2009). Arten anses känslig för överhettning och sydgränsen

i Europa anses vara temperaturberoende (Artsdatabanken 2021).

Ostronört växer på grusiga–steniga, öppna och exponerade havsstränder. Den brukar växa en bit upp på stranden kring högvattenlinjen. Växtplatserna är starkt påverkade av saltstänk och kraftiga vindar. Ostronört har ett flertal anpassningar till denna extrema miljö med skott liggande platt mot marken och vaxartade blad vilket hindrar uttorkning orsakat av saltstänk. Rotsystemet är mycket kraftigt utvecklat med många små och långa rötter som är sammanflätade i ett tjockt knippe vilket motverkar att de bryts sönder vid hårt väder.

Havet sprider ostronörten till nya växtplatser. Nötterna är uppblåsta och flytförmågan är mycket god vilket gör att nötterna kan spridas långt med havsströmmarna. För att frövilan ska brytas måste fröna utsättas

Ostronörten växtplatser är starkt påverkade av saltstänk och vind. Den här lokalen, på västsidan av Kalvö (nummer 17 i kartan på motstående uppslag), hyser idag flest plantor av ostronört i Sverige. De växer nära driven i borte delen av bilden, något längre upp från stranden än vad som är vanligt. FOTO: Olle Molander.

Vid de 18 kända kvarvarande lokalerna av ostronört *Mertensia maritima* i Sverige har antalet planter noterats vid uppföljning inom åtgärdsprogrammet för arten. Resultatet från uppföljningar år 2009, 2013, 2017 samt 2021 redovisas i tabellen. Mer detaljerade kommentarer till några av lokalerna finns i faktarutan på följande uppslag. KARTUNDERLAG: Lantmäteriet.

- Förekommer 2021
- Noterad tillfälligt 2009-2021
- Förekommer 2009

Lokal	2009	2013	2017	2021
1 Röro, 200 m SO om Röe hall.	10	7	1	1
2 Kornö kalv.	43	3	0	0
3 Vrakholmen, västsidan.	3	4	2	2
4 Långeskär NNV om S udden.	22	45	25	0
5 Långeskär, ostsidan bukten.	2	1	0	1
6 Långeskär, västsidan bukten.	38	34	0	0
7 Slängerumpan.	1	0	0	0
8 Grötet, nordsidan bukten.	7	2	0	0
9 Tjurpannan SV Gräftöberget.	-	0	6	2
10 Tjurpannan, Tjurviksbukten.	1	8	4	2
11 Ramsö, udde i SV.	1	1	0	0
12 Burholmen SO Sniken.	22	17	1	0
13 Lökholmen.	1	1	0	0
14 Vanarna, NV standen.	7	6	2	0
15 Kockholmen, Täsen.	16	14	5	10
16 Kockholmen, V Yttre Edet.	-	-	-	0
17 Kalvö, V.	-	-	31	22
18 Saltö, O Sandhaken.	-	-	0	0

för en kall period. Ju längre denna är, desto bättre grobarhet har fröna. De gror dock inte om de flyter i saltvatten efter att frövilan brutits (Skarpaas & Stabbetorp 2001). Detta innebär att fröna som sprids på hösten (före köldperioden) har större möjlighet att gro än de som sprids på våren.

Ett åtgärdsprogram för bevarande av ostronört upprättades 2009 på grund av den konstaterade kraftiga minskningen av arten i Sverige (Lindholm, Appelqvist & Bengtsson 2009).

Som långsiktigt mål över en period av tjugo år anges i åtgärdsprogrammet bland annat att den svenska populationen ska ha växt till minst tjugo lokaler innehållande minst tio individer på varje lokal. Man anger tio individer som ett minimiantal för att

en lokal ska ha en reell möjlighet till egen reproduktion och därmed överlevnad på sikt.

Länsstyrelsen i Västra Götalands län administrerar åtgärdsprogrammet. Inom ramen för detta har alla aktuella och senare tillkomna ostronörtslokaler följts upp vart fjärde år enligt en standardiserad metod (Lindholm 2012). Hittills har uppföljning skett fyra gånger (2009, 2013, 2017 och 2021). Två av författarna till denna artikel (Olle och Tore) har genomfört uppföljningarna 2009 och 2021. Antalet plantor som noterats vid uppföljningarna kan ses i tabellen på föregående uppslag, hämtad från Mattsson & Molander 2022. (Utförliga redovisningar från uppföljningarna finns i Lind 2013, Bohman m.fl. 2018 och Mattsson & Molander 2022).

Kommentarer till lokalerna i kartan:

1. Rörö, 200 m SO om Röe hall. Utplantering har skett efter 2017. Dessa plantor är ej inräknade i siffrorna för 2021.
2. Kornö kalv. Den höga siffran 2009 beror på att där då fanns ett stort antal groddplantor, som sedan inte tycks ha utvecklats till vuxna individer. Åren före 2009 hade bara enstaka plantor noterats på ön.
4. Långeskär, 350 m NNV om S udden. Beståndet ökade kraftigt mellan 2009 och 2013 för att sedan minska igen och slutligen helt försvinna efter 2017.
6. Långeskär, västsidan av bukten. Möjligen kan intensivt gåsbete bidragit till kraschen av beståndet på denna individrika lokal. Våra foton av plantorna 2009 visar att en stor del av dem var skadade. De föreföll lida av sommarhettan på den exponerade växtplatsen.
8. Grötet, nordsidan bukten. Troligen har fårbete bidragit till försvinnandet här.
10. Tjurpannan, Tjurviksbukten. Utplantering har skett efter 2017. Dessa plantor är ej inräknade i siffrorna för 2021.
11. Ramsö, udde i sydväst. Omedelbart intill växtplatsen fanns en spontan grillplats. Detta kan möjligen ha bidragit till försvinnandet.
12. Burholmen SO om Sniken. Här har betande får gått hårt åt plantorna. Därför sattes nätburar

över dem. Tyvärr växte tjocka mattor av strandvial in i burarna. De rensades dock årligen, men överväxningen bidrog troligen ändå till att ostronörtsplantorna försvann.

14. Vanarna, NV stranden. Här upptäcktes 2021 att en storm fört in grus som täckte växtplatsen med ett halvmeter tjockt lager. Beståndet hade dock nästan försvunnit tidigare.

15. Kockholmen, Täsén. Orsaken till ökningen mellan 2017 och 2021 är att det 2021 växte sex groddplantor under en av de vuxna plantorna.

16, 18. Kockholmen, V Yttre Edet och Saltö, O Sandhaken. På dessa lokaler hade enstaka plantor rapporterats i Artportalen åren innan uppföljningen, men dessa kunde inte återfinnas.

17. Kalvö V. Denna rika lokal nyupptäcktes av Ingela Sörqvist i samband med strandstädning våren 2016. Under arbete med inventering av strandhabitat senare samma år besökte vi platsen och räknade till 33 plantor. Vid uppföljningen 2021 konstaterades att flera av plantorna var betesskadade av får. Vi kontaktade därför Väst kuststiftelsen, som förvaltar skötseln av naturreservatet Trossö-Kalvö-Lindö, och akut placerades nätburar över plantorna. Målsättningen är att sätta upp ett hägn runt växtplatsen. Med 22 plantor 2021 är detta nu landets individrika lokal, men den pågående minskningen är oroande.

Den övre bilden visar hägnet vid Tjurpannan, Tjurviksbukten (lokal 10 på kartan). Här finns två ursprungliga plantor av ostronört kvar. De har fått sällskap av ett antal som har planterats ut för att förstärka beståndet. Den nedre vänstra bilden visar krukor med plantor av ostronört som odlas vid Göteborgs botaniska trädgård med frö sparsamt insamlat på Rörö och Tjurpannan på västkusten. Nedre högra bilden är tagen när några av dessa av plantor placeras ut på lokalen Tjurpannan, Tjurviksbukten på hösten. FOTO: Övre bilden Olle Molander, nedre vänstra bilden Mats Havström, nedre högra bilden Peter Post.

Utplantering verkar vara den enda möjligheten att kunna behålla ostronörten som medlem i den svenska floran. Länsstyrelsen i Västra Götaland har i samarbete med Göteborgs botaniska trädgård årligen sedan 2017 samlat in frön från två lokaler, Rörö i södra Bohuslän och Tjurpannan vid Tjurviksbukten, för uppdrivning och utplantering. Endast en mindre andel av fröna på respektive lokal har samlats in varje år. Botaniska trädgården har de flesta år framgångsrikt drivit fram plantor från insamlade frön vilket tyder på att plantorna producerar vitala frön. Men trots detta har inga spontant uppkomna nya groddplantor observerats vid de årliga besöken på lokalerna.

Totalt har 25 plantor satts ut på Rörö och 90 plantor i Tjurpannan mellan 2018 och 2020. Av dessa återfanns 12 överlevande plantor (48 %) på Rörö och 14 plantor (16 %) i Tjurpannan vid uppföljning 2021. I synnerhet tycks plantöverlevnaden i Tjurpannan vara mycket låg. Orsaken till denna låga

överlevnad tros dock vara bete tidigt på säsongen innan plantorna har hunnit rota sig (det finns ett hägn som skyddar plantorna och rådjur har observerats utanför hägnet). För att förhindra att plantorna utsätts för bete tidigt har därför nätburar placerats över de plantor som satts ut under 2020 och 2021.

Försöken med att driva upp och plantera ut ostronört har förvisso genererat värdefull kunskap och kortsiktigt visat sig fungera för att åtminstone bibehålla arten på vissa lokaler. Men långsiktigt bedöms inte utplantering vara en hållbar metod för att förbättra artens populationsutveckling i landet.

Under 2023 kommer Länsstyrelsen att slutredovisa den senaste programperioden 2019–2023 för åtgärdsprogrammet för ostronört till Naturvårdsverket. Den nedåtgående trenden för arten är tydlig och det finns tyvärr inget som tyder på att ostronörten på sikt kommer att finnas kvar naturligt i den svenska floran. Vissa frågor

En planta av ostronört i gott skick vid Kockholmen, Täsén (lokal 15) i juli 2021. Ett par groddplantor kan ses överst till höger i bilden. FOTO: Olle Molander.

är dock obesvarade än så länge – hur påverkar bete eller torka nyrekryteringen av plantor? Och i vilken mån kan tillförsel av nytt genetiskt material påverka livskraften och överlevnaden hos plantor? Huruvida en ny programperiod för åtgärdsprogrammet kommer att föreslås är emellertid osäkert i dagsläget.

Det finns ändå hopp. På den isolerade atlantön Fair Isle, belägen mellan Orkney- och Shetlandsöarna, saknades tidigare ostronört. 1992 upptäcktes dock två nyetablerade plantor på ön. Dessa inhägnades och producerade många småplantor. Beståndet ökade rejält och uppgick 2012 till 2360 plantor! Nya bestånd hade dess-

utom etablerats på två andra platser på ön (Murdock m.fl. 2014).

TVå förklaringar till denna framgång ges (Nick Riddiford, muntligen): dels att återkommande etablering av frön utifrån har tillfört genetisk variation till bestånden men även att stängsling förhindrat får från att äta upp plantorna (fårbete anses annars vara den viktigaste orsaken till minskningen i Skottland).

Kanske skulle en sådan enstaka händelse, att ett frö som transporterats långväga ifrån slår rot på en stenig strand i Bohuslän kunna utgöra starten på en återetablering av ostronört i den svenska floran? **SBT**

Citerad litteratur

- Artsdatabanken 2021: *Norsk rödliste för arter 2021*. <www.artsdatabanken.no/lister/roedlisteforarter/2021/> hämtad 2022-03-22.
- Bohman, P., Hultengren, S., Johanneson, T. & Svedholm, J. 2018: *Uppföljning av ostronört 2017*. Länsstyrelsen i Västra Götalands län. Rapport 2018:24.
- Hartvig, P. 2015: *Atlas Flora Danica*. Gyldendal.
- Lind, E. 2013: *Uppföljning av ostronört 2013*. Länsstyrelsen i Västra Götalands län. Rapport 2013:98.
- Lindholm, M., Appelqvist, T. & Bengtsson, O. 2009: *Åtgärdsprogram för ostronört 2009-2013*. Naturvårdsverket. Rapport 5971.
- Lindholm, M. 2012: *Manual för uppföljning av ostronört*. Länsstyrelsen i Västra Götalands län. Rapport 2012:45.
- Mattsson, T. & Molander, O. 2022: *Uppföljning av ostronört 2021*. Länsstyrelsen i Västra Götalands län. Rapport 2022:04
- Moeslund, J.E. m.fl. 2019. *Den danske Rödliste*. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi. <redlist.au.dk> hämtad 2022-03-22.
- Murdock, A.P. m.fl. 2014: *Inventory of coastal vegetated shingle in Scotland – field validation*. Scottish Natural Heritage Commissioned Report No. 739.
- Skarpaas, O. & Stabbetorp, O. E. 2001: Diaspore ecology of *Mertensia maritima*: effects of physical treatments and their relative timing on dispersal and germination. *Oikos* 95: 374-382.
- SLU Artdatabanken 2022. *Artportalen*. <artportalen.se> hämtad 2022-03-22.
- Stroh, P.A. m.fl. 2014: *A Vascular Plant Red List for England*. Botanical Society of Britain and Ireland, Bristol.

Tore Mattsson är styrelseledamot i Svenska Botaniska Föreningen. **Olle Molander** är sekreterare i Föreningen Bohuslän's Flora. **Peter Post** koordinerar det nationella åtgärdsprogrammet för ostronört. tore.mattsson@svenskbotanik.se, o.mol@spray.se, peter.post@lansstyrelsen.se